

לב להבין

הבנה ועיון במקרא

על סדר
פרשת השבוע

גיליון פ"א

פרשת ויחי

תשפ"ב

לב הדברים

ביאורי
מקראות

חפץ - ועל כן מעתה - כבר ראוי להשתחוות לו.

והנה רש"י הביא מהגמ' (מגילה טז:) בפשרה של השתחואה זו, 'תעלא בעידניה - סגיד ליה' - היינו השועל - ביום שהוא מולך - יש להשתחוות אליו. ובפשטות היה על הרואה לתמוה - מדוע דווקא עכשיו ראה ביוסף 'תעלא בעידניה', ובכלל, מהו פשר כינוי זה.

והדבר יבואר על פי מה שאמרו חז"ל (סוטה לז.) שבעת שביקש יוסף לקבור את אביו פתח דבריו לפרעה - 'אבי השביעני לאמר' - היינו שמאחר ונשבע - אין לו אפשרות שלא לקיים את צוואת אביו. ועל כך השיבו פרעה - שילך להישאל על שבועתו, ולהיפטר מהתחייבותו. וכאן הזכיר לו יוסף שבועה ישנה שהייתה ביניהם - שנשבע יוסף לפרעה שלא יגלה את העובדה שהוא לא בקי בלשון הקודש, דבר שהיה יכול להורידו מממלכתו. וכעת אמר לו, שאם יישאל על שבועת אביו - ילך להישאל אף על שבועה זו. טענה ניצחת זו - לא הותירה ברירה ביד פרעה - כי אם להרשותו לרדת ארצה כנען - לקבור את אביו.

ואם כך - נמצאו הדברים מדוקדקים להפליא - שהרי אותו השועל אינו בוטח בכוח הזרוע, אלא מגיע למלוכה בעזרת חכמתו ופיקחותו. ועל כן - רק אחר שנשבע יוסף, ובכך הכין את התחבולה שתאפשר לו לגבור על דבר פרעה - אזי זכה לתואר 'תעלא בעידניה', וכעת היה ראוי להשתחוות אליו.

וְעַתָּה שְׁנֵי בָנָיו הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד בָּאִי אֵלַי מִצְרַיִם לִי הֵם אֲפָרַיִם וּמְנַשֶּׁה בְּרָאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי: (מח, ה)

יש להבחין כי יעקב בדבריו ציין במיוחד את העובדה כי בניו אלו של יוסף נולדו לו במצרים דייקא - ועל כן הוא

וַיְהִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שָׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה שָׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמֵאֵת שָׁנָה: (מז, כח)

יש להבין פשרו של פסוק זה, שבשום מקום לא מצינו שחותם ומונה את כל שני חיי האדם, ומאחר כך ממשיך לתאר לנו את חייו ופועלו.

והמתבונן יראה שהן פני הדברים - ובאמת עד כאן היה סדר חייו של יעקב - ומכאן והלאה הכול היה חלק מסדר מיתתו - צוואתו ליוסף וברכת בניו. ונמנו כאן רק 'שני חייו' - היינו השנים שהיו חלק מחייו שלו, ולא מה שהיה שייך לבניו.

ובעצם מה שצוואתו לבניו תפסה מקום נכבד שכזה, כבר אמרו חז"ל ש'יעקב אבינו לא מת' - היינו שלא נסתכמו חייו ופעלו רק בשני מגוריו, אלא בניו עומדים וממשיכים במה שהחל בו: 'מה זרעו בחיים אף הוא בחיים'. ודבר זה שזור לארכה של כל פרשה זו, באשר לא זכה לראות את בניו נוחלים את הארץ המובטחת, ועל כן הוצרך למסור להם את צוואתו וברכתו - כיצד יתקיימו באחרית הימים, אחר שיזכו לשוב אל הארץ.

וַיֹּאמֶר הַשֹּׁבַע לִי וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה: (מז, לא)

יש להבין מדוע ראה יעקב להשתחוות לפני יוסף רק לבסוף, אחר שנשבע לו על בקשתו.

והנה ברור שכל תכלית שבועה זו לא הייתה מחמת שלא האמינו בכך שיקיים הבטחתו, אלא המטרה הייתה שיישבע ששום דבר לא יעכב בעדו מלקיים רצון אביו. ואם כן נמצא שבעצם מה שיוסף היה סמוך ובטוח על הדבר - עד שיכול היה להישבע שאיש לא יעצור בעדו - כאן כבר מתבטא עוצם ממשלתו, שיכול לעשות ככל אשר ליבו

רואה בהם ראויים לברכתו, ויש להבין מה חשיבות נודעה לעובדה זו.

והנה קודם לכן אמר ליוסף: 'אל שדי נראה אלי בלזו בארץ כנען ויברך אתי: ויאמר אלי הנני מפרך והרביטה ונתתיה לקהל עמים ונתתי את הארץ הזאת לזרעה אחריה אהזת עולם'. ומה שהזכיר כאן את היראות השם אליו בלזו, ביאר רש"י שהרי שם אמר לו הקב"ה - 'גוי וקהל גויים יהיה ממך'. והבטחת 'גוי' - נתקיימה בבנימין - שנולד באותה העת. אבל הבטחת 'קהל גויים' לא נתקיימה עד עתה - וזוהי הברכה שהוא מבקש ליתן ליוסף - שבשני בניו אלו - תתקיים הבטחת ה' בדבר קהל גויים שעתיד לצאת מזרעו.

ואם כך, נוכל לרדת לפשר העניין. שהרי כבר נתבאר כאן בס"ד, כי יחד עם אותה הבטחה שעליה מדבר יעקב - היה מפנה גדול בצורת הבטחת הארץ לאבות ולזרעם. עד אז ההבטחה הייתה בצורה של 'לך ולזרעך' - היינו היאחזות שתתחיל בימי האבות ותמשיך בבניהם. אבל שם אירע שינוי בצורת קבלת הארץ, ונקבע שבני ישראל יקבלוה רק ככובשים ארץ זרה ולא כממשיכים את היאחזות אבותם.

וואף שכבר בכרית בין הבתרים נגזר עליהם לגלות, מ"מ היה יכול להתקיים גם אם היו גרים בארץ עצמה, כמו שהיה בחיי יצחק שנחשב להם כגרים ב'ארץ לא להם'.

וזהו מה שנאמר לו שם מיד בסמוך: 'ואת הארץ אשר נתתי לאבותי וליצחק לה אתננה, ולזרעה אחריה אתן את הארץ'. וכל הרואה יבחין שלראשונה התורה חילקה בין יעקב לבין בניו. יעקב יקבל רק את ארץ מגורי אבותיו - בתורת מגורי עראי, ואילו רק בניו עתידים לקבל את הארץ לאחזות עולם - אחר שיגלו. (ועצם הסיבה שהביאה למפנה זה, נתבאה בארוכה בגליון ע"ז).

ולפי זה מובן היטב מדוע דווקא מנשה ואפרים שנולדו כמצרים - הם אלו שחלה בהם אותה הבטחה, שהרי הם הראשונים שנולדו מחוץ לגבולי הארץ, ובהם יכולה להתקיים אופי ההתנחלות של 'ולזרעה אחריה אתן את הארץ' - כזרים שמגיעים לכבוש ארץ אחרת. ואכן - כך גם אירע במציאות, שמי שהנחיל את הארץ לישראל היה יהושע בן נון, שהיה מבני אפרים, ודרכו ראוייה להתקיים אותה ההבטחה שינחלו ויכבשו ישראל את הארץ.

ענין
בפרשה

לב לדעת

מַוִּיבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצִלְמוֹ עַד בְּנֵי מִכְיָר בֶּן מְנַשֶּׁה - איש האדמה מול עובד האלוקים

-הדרך לספר בראשית-

בסיום ספר בראשית - נאמר: 'ויבא יוסף לאפרים בני שלשים גם בני מכיר בן מנשה ילדו על ברכי יוסף'. וכל הרואה יתמה - מדוע היה צריך להודיענו על כך כאן ולא בספר דברי הימים. וגם אם בא הכתוב להודיענו עד כמה האריך יוסף ימים, מדוע הוצרך להודיענו שראה את בני מכיר בן מנשה, ומה חשיבות נודעה לכך שנולדו על ברכיו דווקא. והעולה על כולנה - מדוע בכך נחתם ספר הבריאה, וכיצד יש בעובדה זו בכדי להשלים את עניינו ותכליתו.

עוד ענין מפליא ששזור לכל אורכו של ספר זה - בכל מקום שתואר חיי אחים בספר בראשית, תמיד התקיים מאבק על הבכורה והגדולה, ותמיד תמיד - הבן הצעיר הוא זה שגבר באחיו הגדול ונטל הימנו את עטרתו. החל מקין והבל, דרך שם חם ויפת, ובדור הבא - יצחק וישמעאל, יעקב מול עשו, יהודה ויוסף, ער ואונן, פרץ וזרח, עד לאחים האחרונים בספר - מנשה ואפרים - תמיד הצעיר גבר באחיו ונטל ממנו את גדולתו. וכל המעיין יעמוד משתומם לפשרו של דבר.

ספר בראשית נפתח בפסוק - 'בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ'. בפסוקים הבאים מתארת התורה את סדר בריאת העולם, מבריאת השמים והארץ, ועד יצירת האדם - נזר הבריאה, שבו הושלמה הבריאה כולה - כשלאחר מכן הגיע היום השביעי שבו שבת האלוקים מכל מלאכתו אשר ברא לעשות.

ומה תגדל הפליאה, שמיד לאחר 'ויכולו' מתחילה פרשה נוספת, שבה מגוללת התורה את סדר הבריאה שנית: 'אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִפְרָאֵם בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְיָ אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם'. וכאן באו שנית בריאת השמים והארץ - ובריאת האדם. ולא זו בלבד שכופלת התורה את אותו העניין, אלא כאשר נעניין נמצא שבאו לכאורה שינויים מהותיים בצורה בה תיארה התורה את בריאת האדם ותפקידו בעולם.

בעוד בפרשה הראשונה מתואר האדם בתואר הנכבד 'צלם אלוקים', אשר התפקיד שהוטל עליו הוא לרדות ולמשול בכל הבריאה, בפרשה השניה מתואר ההיפך הגמור לכך - יציר נברא שהוא בעצם 'עפר מן האדמה', שכל בריאתו באה אחר ש'אדם אין לעבוד את האדמה' - ואכן - כל תפקידו הוא לשמש את העולם - 'לעבדה ולשמרה' - וודאי לא למשול עליו ולרדות בבריותיו.

ואחר ששתי הפרשיות כאחד מכתב אלוקים חרות בתורה שניתנה לנו מסיני, נצטרך לומר שאכן - שתי הכתובים באים כאחד, ולכל אחד מהם ישנו משמעות בתפקידו ומקומו של האדם בעולם. ישנה בחינה בה הוא נברא להיות עליו על הבריאה כולה, וישנה בחינה לפיה תפקידו הוא לשמש ולעבוד את העולם. רק שכאן נצטרך להבין את פשרם של שני הפכים אלו - כיצד ייתכן שבאותו האדם עצמו יבואו כאחד שני תפקידים סותרים כל כך.

והנה תכלית בריאת האדם היא שבו ועל ידו תתגלה מלכות השם בעולם. מלכות ה' על עולמו מתגלית בשתי גוונים ואופנים. ראשית - עצם העולם מעיד על בוראו, והדר הבריאה מעיד על יוצרה. השמים מספרים כבוד א-ל ומעשה ידיו - מגיד הרקיע, יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחוה דעת. ומעבר לזאת - על ידי בני האדם העובדים אותו ומהללים ומשבחים לשמו, ובייחוד ישראל עדת חבלו אשר שמו נקרא עליהם, והם מפארים שמו ועל ידם מתגדל שמו בעולמו בכל דור ודור.

נמצא שבשני אופנים אלו מולך השם על עולמו - ראשית בהיותו 'אלוהי העולם' - אשר עצם מציאות הבריאה מעידה על מלכותו. ויותר מכך - בהיותו אלוהי האדם - אשר שמו נישא בפי בני ממלכתו. כאשר עם ישראל הם אלו שנבחרו לתפקיד זה, ושם השם נקרא עליהם - 'אלוהי ישראל'. ואכן - במקומות רבים בתנ"ך מצינו את היחס לכל אחד מבחינות אלו.

וכעת נבין שאחר ששתי מטרות אלו שימשו ביסוד הבריאה הראשונה - לגלות את מלכות השם - הן כאלוהי האדם והן כאלוהי העולם - לפי זה נחלקו ב' הפרשיות העוסקות בבניית העולם. הפרשה הראשונה - 'בראשית ברא אלוקים' - מדברת על בריאה שתכליתה היא היות השם **אלוהי האדם**. וכל סדר הבריאה שמתואר בששת הימים הוא כתיקון העולם והכנתו לצרכי יישוב האדם. ואחר שמוכנה כל הבריאה - נוצר האדם, אשר תפקידו להיות כשר בממלכת ה' וכמושל בכל הבריאה שנוצרה עבורו. עניין זה מגיע לידי ביטוי במה שבכל הפרשה הזכירה התורה שם 'אלוהים' - שמשמעותו הוא הקב"ה - בהתגלותו כשופט ומנהיג.

ומיד לאחר מכן מתחילה הפרשה השניה - 'אלה תולדות השמים והארץ' - פרשה זו מדברת על תכלית הבריאה מצד היות השם **אלוהי העולם**, שמלכותו מתגלית בכל הבריאה שנוצרה לכבודו. ולפי מבט זה - האדם גם הוא חלק מאותה הבריאה והוא נברא עפר מן האדמה, כדי לשמש ולעבוד את עולמו של ה'. ועניין זה מתבטא במה שכתורה מוזכר בפרשה זו שם הויה בתורת 'השם-אלוהים' - שמשמעותו כפולה - הבורא שהוא גם האלוהים המנהיג.

ולאור האמור נבין - שכבר מראשית הבריאה - נועדו לעמוד ולשמש בה ב' סוגי בני אדם. אלו שיסודם מהפרשה הראשונה - לפיה האדם נברא לעבוד את האלוהים, וכל הבריאה הרי היא תחתיו ומשמשתו. ומאידך ישנם את אלו ששייכים לפרשה השניה - שהאדם נברא לעבוד את עולמו של הקב"ה, ותפקידם בממלכה הם הוא להיות עזר ביד עובדי האלוהים. ובהתקיים היחס הנכון בין עובד האלוהים לעובד העולם - בכך תתקיים הבריאה על סדרה ומכונה, ותתגלה מלכות השם בצורתה הראויה.

שינוי זה משליך גם על מקומה ותפקידה של האשה. בפרשה הראשונה לא מוזכר מפורש עניין בריאתה, אלא נכתב בסתמא - 'וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה'. רק בפרשה השניה מתוארת שנבראה כיצור נבדל ונפרד מן האדם. ואכן - לפי העולה מהפסוקים תפקידה יועד להיות 'עזר כנגדו', היינו באותה מידה שהאדם נברא לשמש את העולם, האשה נבראה בכדי לסייעו במלאכה זו.

כאשר הושמו האדם ואשתו בגן-עדן, לעבדה ולשמרה, נוכל כבר לראות בבירור את הביטוי לחלוקת התפקידים ביניהם. על האדם הוטל לשמוע בקול השם ולהביא את דברו לשאר בני העולם - ועל כן הוא זה שהוצרך לצוות לאשתו לשמוע בקול ה' ושלא לאכול מעץ הדעת. ואילו על האשה הוטל לגלות את שם ה' בבריאה ובעולם - ועל כן היה לה יחס ודיבור עם הנחש וחית הארץ.

וכעת נבין, שזהו גופא היה חטאם - האשה הלכה אחר עצת הנחש - במקום שיהיה להיפך, וכן האדם - באותה מידה - הלך אחר עצת אשתו, כמו שהוכיחו ה': 'פִּי שָׁמַעַתְּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ'. ומעתה נתהפך הסדר - במקום שכני האדם ירוממו את העולם ויביאו אותו להכיר בבוראו, קרה ההיפך הגמור מכך - הנחש, שהיה חלק מיצורי הבריאה - הצליח להסית את האשה - שתפקידה היה לקרב את הבריאה לקרוא בשם השם, כאשר היא מצידה - החטיאה את האדם - עובד האלוקים.

ומעתה - נמצאו עליונים למטה ותחתונים למעלה. במקום שעובד האלוקים יהיה ראשון במעלה, כאשר הבריאה כולה עומדת הכן לשמשו ולסייעו בתפקידו - לעשות את רצון קונו - קרה כאן ההיפך הגמור - וחית הארץ קיבלה את הבכורה ולאחריה אנשי העולם, כאשר האדם - שהיה אמור להיות נזר לבריאה - נגרר ונמשך אחריהם. ושוב יושב העולם ומצפה - למי שיאיל להחזיר את היחס הנכון לתקנו ולקדמותו - להשיב את צלם האלוקים למעלתו העליונה והראשונה, כאשר הוא משפיע על כל הבריאה שתחתיו.

ומעתה המשימה מונחת לפתחם של הדור הבא - קין והבל, שכעת נוכל להבחין בבירור בחלוקת התפקידים שביניהם. קין, הגדול, היה איש אדמה -באשר יסודו היה מהפרשה לפיה האדם הוא עפר מן האדמה שנועד לעבדה ולשמרה. ואילו הבל - היה רועה צאן, תפקיד המייצג את האדם כצלם האלוקים המושל על הבריאה - מעין הברכה שבירכם אלוקים בפרשה הראשונה - 'וַיִּרְדּוּ בְּדֹגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיַּת הָרֶמֶשׂ עַל הָאָרֶץ'.

אבל הם - כשלו בתפקידם. קין ביקש לחרוג מתפקידו - ולהביא מנחה לפני השם. ואף הבל, שהביא קרבן להשם גם עליו הייתה עליו תביעה דקה - למה לא קדם מעצמו לקיים את תפקידו ולעבוד את אלוקיו, ומדוע בא רק כנטפל לקרבנו של אחיו, כנאמר 'וְהָכֵל הִבִּיא גַם הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוּ וּמִחֻלָּה'.

וזהי הסיבה שלא שעה ה' למנחתו של קין, שהרי תפקידו היה לשמש את העולם, ולסייע ביד הבל אחיו. למרות שנפתח לו הפתח - להכיר בטעותו ולתת לאחיו את משפט הבכורה, קין סרב להשלים עם מקומו ותפקידו ולהקדיש את כל עמלו בעולם - לצורך הבל אחיו, וככמו שגילו לנו חז"ל - שטען להבל - 'פרח באויר' - היינו שהוא מסרב לתת לו מאומה מחלקו בעולמו. ועל כן - בהיותם בשדה, במקום עבודתו - קם והרג את הבל, וטמנו באותה אדמה - אשר ממנה לוקח. ובכך הוחמצה השעה ונגזזה התקווה ששני האחים ישכילו להשיב את הסדר על תקנו ולתת את הבכורה והגדולה למי שלו ניתן התפקיד הנעלה - להיות עובד האלוקים. ומעתה - המשימה מונחת לפתחם של הדורות הבאים אחריו.

אחר שבגדו בני העולם בתפקידם וכפרו בטובתו של מקום - נגזר עליהם כליה, לבד נח - שמצא חן בעיני ה' ובחר בו להיות לפליטה ולהחיות זרע על כל הארץ. ובבניו נתלתה התקווה - שישכילו להשיב את הסדר הראוי והנכון לעולם, אולי הם יצליחו ליצור את היחס הנכון בין בני העולם לבני האדם, ולהחזיר את סדר התפקידים הראוי בבריאה.

שלשה בנים היו לו לנח - בונה העולם החדש שלאחר המבול, שאם נעמיק נוכל לראות בהם את שלשת הדמויות שעמדו בזמנו בגן עדן. שם - עובד האלוקים, יפת - שייעודו לשכון באחלי אחיו ולסייעו בכך. ואילו חם, כאותו הנחש בשעתו, הוא זה שניסה להחטיאם ולהשיבם למצבו של האדם אחר החטא - 'וַיֵּרָא חָם אֲבִי כְנָעַן אֶת עֲרֹת אָבִיו וַיַּגֵּד לְשָׁנֵי אָחִיו בְּחֹזֶק'. ונמצא שאף הוא - לא השכיל להכיר במקומו ולשמש את אחיו במשימתם, ועל כן קללתו היתה כאותו הנחש הקדמון - להיות שפל ונחות מכל יצורי עולם - 'אֲרוּר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאָחִיו'.

אחר עשרה דורות קם אברהם אבינו - אשר הכיר בבעל הבריה - ובו בחר ה' לקרוא שמו עליו ועל זרעו, ועליהם הוטלה השליחות המיוחדת - לתקן עולם במלכות ש-די. וגם כאן אנו מוצאים שאצל בניו הייתה אמורה להתקיים חלוקת התפקידים שכבר למדנו להכיר - עבד העולם שאמור לשמש את עובד האלוקים. ישמעאל - תפקידו היה צריך להיות כפי תכונתו - 'ידו בכול ויד כול בו', והיה צריך להיות כעבד העולם - הנטפל לעובדי השם. ואילו יצחק - הוא זה שנבחר לתפקיד הנעלה להיקרא עליו שם השם ובו ובזרעו יתקלס עילאה.

אך גם כאן, סירב ישמעאל לתת את משפט הבכורה לעובד האלוקים, ושולח אחר כבוד מביתו של אברהם - כאשר השליחה נדחתה לדור הבא. ליצחק נולדו שני בנים - יעקב ועשו - יושב האהלים מול איש השדה. איש הצייד במקורו נועד לסייע ביד יושב האהלים בעבודתו, אך גם כאן - סירב לתת את הבכורה והגדולה לאחיו, כאשר המאבק ביניהם נמשך שנים ארוכות - עד ליום בו נאלץ לעזוב את הארץ המיוחלת מפני אחיו הצעיר שנאבק עימו, וגם יכול.

וכאן, הברור נהיה יותר עמוק, וכבר נכנס פנימה - אלא תוך משפחת ישראל - שבתוך-תוכה אמורה להתקיים חלוקה זו. שתי נשים נשא יעקב, ולכל אחד מהם בכור. יהודה - נטל את בכורת לאה, ויוסף - את בכורת רחל. ובשניהם אנו רואים איך קיימו את החלוקה בין שתי השליחויות. יוסף היה המשביר לכל הארץ, וכאיש העולם היה אמור לקיים ולכלכל את אחיו בשנות הרעב. ומאידך, כבן למשפחת ישראל - תפקידו גם היה לקרוא ולגלות את אור השם בעולם, ועל כן הוא נדרש לרדת מצרימה, ומשם תוודע דרכו יד השם. ואילו יהודה גבר באחיו לקבל את התפקיד לכונן את ישראל להיות ראויים שייקרא עליהם שמו של אלוקי ישראל, ולו ניתנה המלוכה - לנווט ולהנהיג אותם בחכמה ובתבונה ולהנחותם ולהעמידם כממלכת כהנים וגוי קדוש.

אבל גם כאן, בתחילה לא הושגה ההסכמה על בכורתו ומקומו של יוסף מול יהודה. ועל כן הוצרכנו לברור נוסף - בדור הבא, עד שהכול יסכימו בשלימות על מקומו ותפקידו של כל אחד מהם. וכמו בכל פעם - אצל שניהם, הברור עובר לדור הבא. אצל יהודה - בער ואונן, ובהמשך - פרץ וזרח. ואילו אצל יוסף - בשני בניו - מנשה ואפרים, כאשר נחזה.

לא רבות נכתב בתורה על תפקידו של אונן, מלבד מה שהיה רע בעיני השם, ומכאן אנו למדים שזהו היה אמור להיות תפקידו - לעבוד ולמצוא חן בעיני השם. ומאידך אחיו - היה אמור להקים לו שם, ולבנות את משפחת אחיו, ובעצם להקדיש ולייחס את כל עמלו - על שם אחיו, עובד האלוקים. וגם הוא, כקודמיו, סרב לעשות זאת, וימת השם גם אותו - אחר שגם בו אין חפץ, ככל אשר היו לפניו. וכעת נעשה ניסיון נוסף - פרץ וזרח. וכאן, סוף סוף - הצליח הצעיר ליטול את הבכורה, אמנם מציינת לנו התורה - שהיה זאת על ידי מאבק ומלחמה, ורק אחר שפרץ בו פרץ הצליח ליטול את עטרתו בכוח הזרוע.

בבניו של יוסף אנו כבר מוצאים מעבר לכך. כפי שאנו כבר רגילים, הבכור תפקידו לשמש כאיש העולם, ואחיו הצעיר ייעודו הוא להיות עובד האלוקים. אבל בשונה ממה שהיה עד עתה, מגיעה הבשורה הגדולה. כבר בשמם - ישנה הכרה והסכמה במקומם הראוי והנכון. הבכור נקרא 'מנשה' על שם - 'פִּי נִשְׁנִי אֱלֹהִים אֶת כָּל עַמְלִי וְאֶת כָּל בֵּית אָבִי'. כאן, לראשונה יש הכרה בשוויון אפסיות עמל האדם, ובכך שאינו משמש אלא כאמצעי להגיע לתכלית. לעומתו - עובד האלוקים נקרא 'אפרים' על שם 'פִּי הַפְּרִנִּי אֱלֹהִים בְּאֶרֶץ עֲנִי', מי שישית אזנו כאפרכסת יוכל לשמוע בשמו מצלילי ברכת השם לאדם ואשתו - בפרשה בה ייעדם לעמוד בעולם כעובדי האלוקים: 'פָּרוּ וּרְבוּ, וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבֹּשֶׁה'.

כאן, לראשונה מבריאית העולם, יש לנו כאן הכרה בסדר הנכון הראוי בבריאיה. הכרה זו הגיעה לשיאה, בעת אשר בשעת ברכתו של יעקב סבם, קיבל עליו הבכור את פסק-הדין באהבה, ולא מחה על כך ששיכל ישראל את ידיו, להקדים את אחיו הצעיר. ולכן, כאן היה כבר אפשר לעמוד ולומר 'כֹּה יִבְרַח יִשְׂרָאֵל לְאָמֵר - יִשְׁמַחַ אֱלֹהִים בְּאֶפְרַיִם וּכְמִנְשָׁה' - מפני שסוף סוף מצאנו את האחים שהכירו בסדר הנכון ובשילוב הכוחות הראוי שאמור להיות בעולם.

אך עדיין השמחה אינה שלימה. היה טעם לפגם כמה שיוסף אביהם, תחילה לא נשא חן בעיניו הסדר שקבע אביו: 'וַיֵּרָא יוֹסֵף כִּי יֵשִׁית אָבִיו יָד יָמִינוֹ עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם וַיִּרַע בְּעֵינָיו וַיִּתְמַךְ יָד אָבִיו לְהִסִּיר אֹתָהּ מֵעַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם עַל רֹאשׁ מְנַשֶּׁה'. והן אמנם שמיד העמידו אביו על טעותו, אך עדיין - לא הגיע היום שאליו ייחלנו - שכל בני העולם יכירו מעצמם בסדר הראוי והצודק שצריך להתקיים בבריאיה.

ושוב ממתין העולם כולו - ליום בו ייקבע היחס הראוי הנכון. ושוב עומדים ומצפים יחד - כל דרי מעלה ודרי מטה - ליום בו יתוקן אותו החטא הקדמון. ספר הבריאיה עומד להגיע לקיצו, ועדיין לא נקבע היחס הנכון לתפקידו של האדם בעולם.

אבל כאן, רגע לפני הסוף, מפציעה הבשורה הגדולה: 'גַּם בְּנֵי מְכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה יָלְדוּ עַל בְּרַךְ יוֹסֵף'. מיהם היו אותם בני מכיר בן מנשה - שזכו להיות הדמויות האחרונות המופיעות בספר בראשית?

על כך אנו יכולים לקרוא בפסוק בדברי הימים (דה"ב - ה, כ"א) - 'בְּנֵי פֶרֶץ חֲצֵרוֹן וְחִמּוֹל... וְאַחֵר בָּא חֲצֵרוֹן אֶל בֵּית מְכִיר אָבִי גִלְעָד וְהוּא לְקַחָהּ וְהוּא בֶּן שְׁשִׁים שָׁנָה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת שְׁגוֹב'.

ועתה נעמוד ונראה מה נאדר המחזה הזה: הצרון - היה בנו של פרץ - בן יהודה. הוא אשר הלך ונשא לאשה את ביתו של מכיר בן מנשה - בנו הגדול של יוסף. בפשטות יש לנו כאן את ניצני הפיוס בין שני האחים - יהודה ויוסף, ובכך ראוי להסתיים סיפור המאבק ביניהם. אבל בעומק, יש לנו הרבה מעבר לכך:

לפי מה שלמדנו, פרץ - הוא עובד האלוקים שבתוך זרעו של יהודה. מנשה - איש העולם - שבתוך זרעו של יוסף. פרץ זכה לבכורתו רק אחר המאבק עם אחיו הצעיר. ומאידך, מנשה מעצמו ויתר על גדולתו, לטובת אחיו הטוב ממנו. וכאן יכול כבר להיסגר המעגל, כאשר נכדתו של מנשה - הולכת ונישאת לבן-בנו של פרץ. שני המלכים נועדו כאן יחדיו - יהודה ויוסף - לראשונה מתוך הסכמה מלאה, ושילוב הכוחות הנכון.

זוהי הבשורה הגדולה הטמונה במילים: 'גם בני מכיר בן מנשה ילדו על ברכי יוסף'. לראשונה איש העולם, נותן מעצמו את תר הבכורה לאיש האלוקים. כאן מגיעה הבריאה לתיקונה ולסדרה הראוי והנכון, ובכך מגיע ספר בראשית לתכליתו ולסיומו.

חלוקת התפקידים בין יהודה ליוסף המשיכה להתקיים במהלך הדורות, וביתר שאת - לאחר שנחצו ישראל לשתי ממלכות, מלכות יהודה ומלכות ישראל - שהתקיימה על ידי בני יוסף. לאורך כל הדרך ניתן לראות כי מלכות יהודה עיקר תפקידה היה לכוון את ישראל כעם השם, על כן מושבה היה בעיר ירושלים אשר מרכזה הוא בית המקדש. ומאידך, מלכי ישראל עיקר מבטם ומגמתם היה לכוון ולבצר את מעמדו של ישראל בארצו, כלפי שאר העולם.

אך מכיוון שהעולם עדיין לא הגיע לשלימותו ותיקונו - גם הסכמה וההשלמה בין שני האחים לא עמדה בעינה, ובמשך רוב הזמנים שררה איבה בין שתי הממלכות. רק לעתיד לבוא - עושה שלום במרומיו יביא על עולמו ועל עמו - את השלום המיוחל, כאשר הובטחנו (ישעיהו יא, יג): 'וסרה קנאת אפרים וצרי יהודה פרתו - אפרים לא יקנא את יהודה ויהודה לא יצר את אפרים'.

וכפי אשר מקובלנו, כך גם עתיד להיות סדר הגאולה העתידה לבוא, משיח בן יוסף יביא את בני העולם להכיר ביד הבורא, ומאידך - משיח בן דוד יישלח לאחד את כל ישראל תחת מלכות השם, כדבר האמור ביד יחזקאל (לז, טו-כח):

ויהי דבר יי אלי לאמר; ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכתב עליו ליהודה ולבני ישראל חבירי ולקח עץ אחד וכתב עליו ליוסף עץ אפרים וכל בית ישראל חבירי; וקרב אתם אחד אל אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים ביד; וכאשר יאמרו אליה בני עמך לאמר הלא תגיד לנו מה אלה לך; דבר אליהם כה אמר אדני יי הנה אני לקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים ושכטי ישראל חבירי ונתתי אותם עליו את עץ יהודה ועשיתם לעץ אחד והיו אחד ביד; והיו העצים אשר תכתב עליהם ביד לעיניהם.

ודבר אליהם - כה אמר אדני יי הנה אני לקח את בני ישראל מבין הגוים אשר הלכו שם וקבצתי אתם מסביב והבאתי אותם אל אדמתם; ועשיתי אתם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל ומלך אחד יהיה לכלם למלך ולא יהיו עוד לשני גוים ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד; ולא יטמאו עוד בגלוליהם ובשקוציהם ובכל פשעיהם והושעתי אתם מכל מושבתיהם אשר חטאו בהם וטהרתי אותם והיו לי לעם ואני אהיה להם לאלהים; ועבדי דוד מלך עליהם ורועה אחד יהיה לכלם ובמשפטי ילכו וחקתי ישמרו ועשו אותם; וישבו על הארץ אשר נתתי לעבדי ליעקב אשר ישבו בה אבותיכם וישבו עליה המה ובניהם ובניהם עד עולם ודוד עבדי נשיא להם לעולם; וקרתי להם ברית שלום ברית עולם יהיה אותם ונתתים והרפיתי אותם ונתתי את מקדשי בתוכם לעולם.

נבואה זו נחתמת בבשורת התגשמות ב' מטרות הבריאה, אשר אליהן מכוונת כל ההתרחשויות כולן, לאורך כל ימות עולם:

'והיה משכני עליהם והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם,

וידעו הגוים כי אני יי מקדש את ישראל בהיות מקדשי בתוכם לעולם'.